

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
II-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
II-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixov o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALARNING AHAMIYATI.....	12
Usmonova Zarina	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY MEXANIZMLARI VA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	19
Zaripova Sabrina Zafar qizi	
O'ZBEKISTON TO'QIMACHILIK TARMOG'IDA INTEGRATSIYALASHGAN MENEJMENT TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA JORIY ETISH: SAMARADORLIK, TO'SIQLAR VA ISTIQBOLLAR.....	25
Sobirov Shohruh Shuxratovich	
ISTE'MOLCHILAR ORASIDA IJTIMOYIY TARMOQLARDAGI QISQA FORMATLI VIDEOKONTENTNING IMPULSIV XARID XATTI-HARAKATLARIGA TA'SIRI.....	30
Ra'no Balxiboyeva Davron qizi	
KAPITAL BOZORI ORQALI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI.....	40
Otabek Oltiboyev	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RAQAMLASHTIRISHNING YALPI TALAB O'ZGARISHIGA TA'SIRI TAHLILI.....	45
Ochilov Laziz Siddiqovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA YANGI ISLOHOTLARNING MAKROIQTISODIY TAHLILI	54
Sanakulova Iroda Abrorovna	
GLOBAL IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA CHO'L YAYLOVLARI IXTISOSLASHUVINI MOSLASHTIRISHNING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QIZILQUM CHO'L YAYLOVLARI MISOLIDA)	61
Kozokov Najmiddin Isomiddinovich	
XALQARO OLIY TA'LIM TIZIMLARIDA UNIVERSITET BOSHQARUVINING TRANSFORMATSIYASI: INSTITUTSIONAL AVTONOMIYA, HISOBDOIRLIK VA STRATEGIK BOSHQARUV MODELLARI	68
Tursunmuratov Sherzod Turdimuratovich	
THREE GENERATIONS OF REFORM: GOVERNANCE PARADIGMS AND THE MEASUREMENT GAP IN UZBEKISTAN'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT TRANSITION	76
Salakhutdinova Yulduz Golibovna	
ГЕНЕРАТИВНЫЙ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ТРАНСФОРМАЦИЯ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГА	82
Умарова Нозанин Алишерзода	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	88
Sapayev Abduljalol Odinayevich	
TIJORAT BANKLARIDA TO'LOV TIZIMLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH	96
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
UMUMIY IQTISODIY MUVOZANAT NAZARIYASINING ZAMONAVIY TALQINI.....	102
Murodov Alisher Murodjon o'g'li	
РОЛЬ СИСТЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕЁ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	106
Уралова Сожида Анвар кизи	

JIZZAX VILOYATI TURIZMINING RIVOJLANISH DINAMIKASI, TUZILMASI VA ISTIQBOLLARI (2016–2024-YILLAR)	112
Mamadiyrov Adhamjon Qo'chqar o'g'li	
KREATIV INDUSTRIYALARNI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI VA DAROMADLARINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	121
Ulug'bekov Sardorbek Ulug'bekovich	
TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH AMALIYOTI SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	128
Turdiyev Eralijon Muxtarovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BUDJETDAN TASHQARI TUSHUMLAR AUDITINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	134
Abduraxmonov Saidqosimxon Abduhamid o'g'li	
CHAKANA BANK XIZMATLARINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING NAZARIY JIHATLARI	138
Asqarov Fayzullo G'iyosiddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BILIM VA MALAKALARNI RAQAMLI BAHOLASH TIZIMINING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI	148
Abdiyev Nosir Raximovich	
Muzaffarova Mohira Nuraliyevna	
O'ZBEKISTON BANK SEKTORIDA MOLIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHDA SUN'YI INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	154
Berdiboyev Oltinboy Abdiboqi o'g'li	
SURXONDARYO VILOYATIDA TURIZM INFRATUZILMASINING HUDUDII RIVOJLANISH DARAJASINI QIYOSIY BAHOLASH	160
Omonova Nigora Bahodir qizi	
ZAMONAVIY TO'LOV TIZIMLARINING INSTITUTSIONAL RIVOJLANISHINI STRATEGIK BOSHQARISH MEXANIZMLARI	167
Iskandarov Xurshid Iskandarovich	
TEXNOLOGIK AVLOD ALMASHINISHI SHAROITIDA ALOQA KORXONALARI TOVAR-MODDIY ZAXIRALARINING QADRSIZLANISHINI HISOBGA Olish USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	175
Jamilov Jushqin Jonon o'g'li	
SANOAT KORXONALARINING INNOVATSION RIVOJLANISH DARAJASINI ANFIS ASOSIDA MODELLASHTIRISH	181
Avazova Nafisa Namazovna	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNING RAQAMLI RIVOJLANISHINI BAHOLASH: O'ZSME-DDI MODULINING METODOLOGIYASI VA AMALIY JORIY ETISH MEXANIZMI	186
Rajabov Sirojiddin Mansurovich	
ISLOM MOLIYASI TAMOYILLARINING IQTISODIY SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI	193
Kenjaeva Durdona Ravshan qizi	
ФАКТОРНЫЙ АНАЛИЗ КАК ИНСТРУМЕНТ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	198
Аюбов Ойбек Улугбек угли	
YASHIRIN IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISHDA MA'LUMOTLAR TAHLILINI MATEMATIK MODELLASHTIRISH	204
Raximov Sarvarbek Abdumutalibjonovich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH, ULARNI MOLIYALASHTIRISHNI RAG'BATLANTIRISH BO'YICHA CHORA-TADBIRLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI	211
Umarova Gulzodxon Qodirbekovna	

MEHMONXONA XO'JALIKLARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL MEKANIZMI VA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH	216
Rahimov Hasan Abdusaitovich	
NOMODDIY AKTIVLAR BO'YICHA OSHKORALIKNI TAKOMILLASHTIRISH VA MILLIY HISOBNI XALQARO STANDARTLAR BILAN UYG'UNLASHTIRISH.....	221
Ishankulov Izzatilla Nurillayevich	
SANOATLASHTIRISH ORQALI MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHDA UNUMDORLIK OMILI.....	226
Erkayev Akrom Normuxammadovich	
INNOVATSION O'ZGARISHLAR ASOSIDA AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISHNING 2030-YILGACHA MO'LJALLANGAN PROGNOZ SSENARIYLARI VA ULARNING SEZGIRLIK TAHLILI	232
Amrullayev Dadaxon	
ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ УЯЗВИМОСТИ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ И СТРУКТУРНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	237
Эркинбаева Камила Жавланбековна	
TIJORAT BANKLARI BIZNES MODELINING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	243
Sh. Nurullayeva	
S. Narimonov	
OLIY TA'LIMDA RAQAMLI EKOTIZIMNI SHAKLLANTIRISHDAGI XAVF-XATARLAR (RISKLAR) VA BOSHQARUV MUAMMOLARI.....	249
Pirmanov Oxunjon Baxridin o'g'li	
НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКОВСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	256
Шомуродов Равшан Турсункулович	
Хакимов Хафизбек Хамза угли	
Джумабаева Гаянэ Рахимовна	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA AVTOTRANSPORT XIZMATLARI BOZORINING RAQOBATBARDOSHLIGINI EKOLOGIK-IQTISODIY OMILLAR ASOSIDA OSHIRISH YO'LLARI	263
Sultanov Sulaymon Safarboy o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI KREDITLASH SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA UNI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	269
Abdushukurova Mehribonu Dilmurod qizi	
CHORVACHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH, YER RESURLARIDAN FOYDALANISH VA AHOLINING XARID QOBILIYATI MUVOFIQLIGINI BAHOLASH	276
Ramazonov Zafar Ulug'bekovich	
ИННОВАЦИОННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА	281
Мирахмедова Мафтуна Ибрагимовна	
TIJORAT BANKLARIDA FOIZ SIYOSATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING AMALIY JIHATLARI.....	288
Orifova Dilnoza Obid qizi	
XALQARO KREDIT LINIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	295
Aliyev Bekzod Ilhomovich	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ УЧЁТА И АНАЛИЗА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ	301
Холикова Дурдона Бунёдjon кизи	

TOSHKENT VILOYATIDA ISHLAB CHIQUARISH SOHASIDA KICHIK BIZNESNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA HUDUDIIY DIFFERENSIATSIYASI.....	308
Salimov Burxoniddin	
IJTIMOIIY-IQTISODIIY ADOLATNI TA'MINLASHDA SINERGETIK YONDASHUV: ZANJIRLI ADOLAT KONSEPSIYASI.....	314
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
AQLLI SHAHAR TIZIMIDA IJTIMOIIY SOHA BOSHQARUVI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY MEXANIZMLARI.....	319
Radjabov Bunyod Abduxalilovich	
QO'SHILGAN QIYMATNI TAQSIMLASHNING SAMARALI SOLIQ MEXANIZMIGA OID XORIJ TAJRIBALARI.....	326
A.A. Bobomurodov	
O'ZBEKISTONNING "YASHIL IQTISODIYOT" TIZIMIGA O'TISH ZARURIYATI VA XIZMATLAR SOHASI UCHUN IQTISODIIY AHAMIYATI.....	333
Y.M.Xalikov	
OLIIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA AKADEMIK FAOLIYATNI BOSHQARISHNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI.....	342
Ixtiyorov Bekzod Zulfiqor o'g'li	
YOSHLARNING RAQAMLI MEHNAT PLATFORMALARIDA BARQAROR BANDLIGINI RISKKA ASOSLANGAN STRATEGIK BOSHQARISH.....	349
Palvonova Sevara Baxromovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA INNOVATSION BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	355
Almanov Ilhom Sultonovich	
MAKTABGACHA TA'LIM XIZMATLARINI GEYMIKATSIYALASH ASOSIDA TA'LIM SIFATI VA IQTISODIIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH	362
Aslonova Rushano Ilxomovna	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIIY NATIJADORLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH.....	368
Tursunxo'jayeva Gulnoza Jamoliddin qizi	
HUDUDLARNING IQTISODIIY RIVOJLANISHIDA ISTE'MOLCHILAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	374
Xolmatov Azamatjon Abdupattoyevich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКСПОРТА В УЗБЕКИСТАНЕ: ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭКСПОРТНОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ	380
Муниса Турдибаева	
LOYIHA MENEJERLARINING SOFT SKILLS KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING LOYIHALAR IQTISODIIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	394
Zairova Farida To'xtamurod qizi	
TIBBIY XIZMAT KO'RSATUVCHI KORXONALAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIIY KO'RSATKICHLAR TIZIMIDAN FOYDALANISH.....	400
O'roqov Firdavs Ortiqniyoz o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONALAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY-USLUBIIY ASOSLARI	407
Jumaev Sohob Baxodirovich	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI VA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING TRANSFORMATSIYON MODELII.....	412
Murodullayeva Guljaxon A'zamjon qizi	
INSON KAPITALINI BOSHQARISHNING ILMIY-NAZARIY VA USLUBIIY ASOSLARI	418
Djalilova Dilbar Abdikarim qizi	

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI	426
Olimboyeva Nazokat Abdujabbor qizi	
KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARIDA INTEGRALLASHGAN RISKKA YO'NALTIRILGAN AUDIT MODELIDAN FOYDALANISH USLUBIYOTI.....	431
Muydinov Erkin Jamaldinovich	
MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI	441
Bekbergenov G'ayrat Shuxratovich	
YENGIL SANOAT KORXONALARINING EKSPORT FAOLIYATINI SOLIQ MEXANIZMLARI ASOSIDA MOLIYAVIY RAG'BATLANTIRISH	446
O'rinova Umida Qodirjonovna	
SOG'LIQNI SAQLASHNING YAGONA RAQAMLI EKOTIZIMIDA KIBERXAVFSIZLIK RISKLARINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	450
Turayeva Nafisa Odiljonovna	
XORAZM VILOYATIDA YER BOZORI INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	456
Ubaydov Mirshod Ismailovich	
O'ZBEKISTON UY-JOY BOZORIDA MOLIYAVIY PUFAK XAVFINI BAHOLASH: INTEGRAL INDEKSNI SHAKLLANTIRISH VA EKONOMETRIK TAHLIL	462
Botirov Islombek Ulug'bek o'g'li	
SUTCHILIKGA IXTISOSLASHGAN CHORVACHILIK KORXONALARIDA TANNARXNING BUXGALTERIYA HISOBINING OBYEKTI SIFATIDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	467
Razzoqov Abbas Abdumalik o'g'li	
BUDJET TASHKILOTLARIDA MOLIYAVIY XATO VA NOMUVOFIQLIKLAR ICHKI AUDITNING INSTITUTSIONAL-TASHKILY MEXANIZMI	472
Mulayev Farxod Alisherovich	
SHAHAR INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK BARQARORLIK TAMOYILLARINI JORIY ETISH: MUAMMOLAR, INNOVATSION YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR.....	477
Nurtayev Zaxriddin	
SANOATNING «DRAYVER» SOHALARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY O'SISHNI JADALLASHTIRISH	482
Xolbozorov Muzraf Yusup o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ЦИФРОВОГО СТРАХОВАНИЯ ТУРИСТСКИХ РИСКОВ В УЗБЕКИСТАНЕ	489
Усманова Азиза Бахтиер кизи	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN AHOLIGA KO'RSATILADIGAN XIZMATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI.....	497
Rajabov Saidrasul Xalil o'g'li	
AYOLLAR TADBIRKORLIGI VA GENDER TENGLIGI: XITOIY VA O'ZBEKISTON MEHNAT BOZORLARI TRANSFORMATSIYASI MISOLIDA	504
Xasanova Shaxzoda	
SOLIQ TIZIMIDA MARKIROVKALASH ORQALI XUFIYONA IQTISODIYOT VA SOLIQDAN QOCHISHNI QISQARTIRISH AMALIYOTI TAHLILI.....	510
Ismailov Bobir Salomovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA BOSHQARUV HISOBOTI METODOLOGIYASINI SHAKLLANTIRISH KONSEPSIYALARI	517
Eshniyazova Yulduz Yuldashbayevna	

MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA BOSHQARUV HISOBOTI METODOLOGIYASINI SHAKLLANTIRISH KONSEPSIYALARI

Eshniyazova Yulduz Yuldashbayevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpogʻ davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0000-0401-5347

Annotatsiya. Maqolada moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) asosida boshqaruv hisoboti metodologiyasini shakllantirishning konseptual asoslari tadqiq etilgan. Boshqaruv hisobotiga qoʻyiladigan sifat talablari, uning moliyaviy hisobot bilan umumiy va farqli jihatlari hamda metodologiyaning tashkiliy tuzilma va nazorat infratuzilmasiga bogʻliqligi ochib berilgan. Tadqiqotda boshqaruv hisobotini shakllantirish metodologiyasini uning tashkiliy tuzilmasi va nazorat infratuzilmasi bilan bogʻlovchi uch qatlamli tashkiliy-metodik model taklif etilgan. Asosiy xulosa shundaki, MHXS boshqaruv hisoboti uchun toʻgʻridan-toʻgʻri shakl belgilamaydi, balki tan olish, baholash va oshkor qilishning yagona oʻlchov bazasini beradi; bu bazani boshqaruv kesimlariga oʻtkazish esa tashkiliy va nazorat qatlamlari orqali amalga oshiriladi.

Kalit soʻzlar: MHXS, boshqaruv hisobi, boshqaruv hisoboti, metodologiya, konsepsiya, tashkiliy-metodik model, masʼuliyat markazlari, nazorat infratuzilmasi, axborot sifati, oʻlchov bazasi.

Abstract. The article examines the conceptual foundations for developing a management reporting methodology based on International Financial Reporting Standards (IFRS). It reveals the qualitative requirements for management reporting, its common and distinctive features compared with financial reporting, and the dependence of the methodology on organisational structure and control infrastructure. A three-layer organisational and methodological model is proposed, linking the management reporting methodology with the organisational structure and control infrastructure of the entity. The main conclusion is that IFRS do not prescribe management report formats directly but provide a unified measurement base for recognition, measurement and disclosure, the transfer of which into management dimensions is ensured by the organisational and control layers.

Keywords: IFRS, management accounting, management reporting, methodology, concept, organisational and methodological model, responsibility centres, control infrastructure, information quality, measurement base.

Аннотация. В статье исследованы концептуальные основы формирования методологии управленческой отчётности на базе международных стандартов финансовой отчётности (МСФО). Раскрыты качественные требования к управленческой отчётности, её общие и отличительные черты по сравнению с финансовой отчётностью, а также зависимость методологии от организационной структуры и контрольной инфраструктуры. Предложена трёхуровневая организационно-методическая модель, связывающая методологию формирования управленческой отчётности с организационной структурой и инфраструктурой контроля. Основной вывод: МСФО не задают формы управленческой отчётности напрямую, но формируют единую измерительную базу признания, оценки и раскрытия, перенос которой в управленческие разрезы обеспечивается организационным и контрольным уровнями.

Ключевые слова: МСФО, управленческий учёт, управленческая отчётность, методология, концепция, организационно-методическая модель, центры ответственности, инфраструктура контроля, качество информации, измерительная база.

KIRISH

Korxona boshqaruvining sifati koʻp jihatdan rahbariyat ixtiyoridagi axborotning ishonchliligi va oʻz vaqtidaligi bilan belgilanadi. Moliyaviy hisobot tashqi foydalanuvchilar manfaatiga xizmat qilsa, boshqaruv hisoboti ichki qaror qabul qiluvchilarga moʻljallangan boʻlib, uning tarkibi, davriyligi va tahliliy kesimlari qonun bilan qatʼiy belgilanmagan. Aynan shu erkinlik amaliyotda ikki xil xatarni keltirib chiqaradi: bir tomondan, boshqaruv hisoboti moliyaviy hisobotdan uzilib qoladi va maʼlumotlar bir-biriga mos kelmaydi; ikkinchi

tomondan, u shunchaki moliyaviy hisobotning takrori bo'lib qoladi va boshqaruv uchun qo'shimcha qiymat bermaydi.

O'zbekiston Respublikasida MHXSga o'tish jarayoni ushbu masalani yangi tekislikka olib chiqdi. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son¹ Qonuni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi PQ-4611-son² qarori asosida yirik korxonalar moliyaviy hisobotni MHXS bo'yicha tuzishga o'tdi. Biroq boshqaruv hisobi va hisoboti ushbu islohotning "soyada qolgan" qismi bo'lib qolmoqda: MHXS bo'yicha tayyorlangan ma'lumotlar boshqaruv kesimlariga tizimli ravishda o'tkazilmaydi.

Tadqiqotning maqsadi — MHXS asosida boshqaruv hisoboti metodologiyasini shakllantirishning konseptual asoslarini tizimli tahlil qilish va metodologiyaning tashkiliy tuzilma hamda nazorat infratuzilmasi bilan o'zaro bog'liqligini yagona model asosida asoslashdan iborat. Ilmiy yangilik — boshqaruv hisobotini shakllantirish metodologiyasini uning tashkiliy tuzilmasi va nazorat infratuzilmasi bilan bog'lovchi uch qatlamli tashkiliy-metodik modelning taklif etilishidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Boshqaruv hisoboti metodologiyasining konseptual asoslari, birinchi navbatda, moliyaviy hisobotning xalqaro tizimi bilan bog'liq. IASB tomonidan qabul qilingan "Moliyaviy hisobot uchun konseptual asos" (2018) axborotning foydali bo'lishi uchun dolzarblik va to'g'ri tasvirlash fundamental sifat xususiyatlari, taqqoslanuvchanlik, tekshiriluvchanlik, o'z vaqtidalik va tushunarlilik esa kuchaytiruvchi xususiyatlar ekanini belgilaydi. Ushbu xususiyatlar tashqi hisobot uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, boshqaruv axborotiga ham to'liq tatbiq etiladi: ichki foydalanuvchi ham noto'g'ri yoki kechikkan ma'lumot asosida sifatli qaror qabul qila olmaydi.

MHXS tizimida boshqaruv axborotiga eng yaqin turgan standart — IFRS 8 "Operatsion segmentlar". Ushbu standart "boshqaruv yondashuvi" (management approach) tamoyilini joriy etadi: oshkor qilinadigan segmentlar tashkilotning bosh operatsion qaror qabul qiluvchisi (CODM) muntazam ko'rib chiqadigan ichki hisobot asosida aniqlanadi. Bu — moliyaviy hisobotning boshqaruv hisobotiga rasmiy tayanishi bo'lib, ikki tizim o'rtasidagi metodologik ko'prikn tashkil etadi. IAS 1 hisobotning taqdim etilishi va izchilligi bo'yicha talablarni, IASBning "Boshqaruv sharhi" bo'yicha Amaliyot bayonoti (Practice Statement 1: Management Commentary) esa moliyaviy natijalarni boshqaruv nuqtai nazaridan izohlash tamoyillarini belgilaydi.

Boshqaruv hisobi doirasidagi konseptual manba sifatida CIMA va AICPA tomonidan ishlab chiqilgan "Boshqaruv hisobining global tamoyillari" (Global Management Accounting Principles, 2015) e'tirof etiladi. Unda kommunikatsiya qiymat yaratishi, axborotning munosibligi, qiymatga ta'sirning tahlil qilinishi va ishonchni boshqarish tamoyillari ajratilgan. Ushbu tamoyillar boshqaruv hisobotini texnik hujjat emas, balki boshqaruv kommunikatsiyasi vositasi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Nazariy adabiyotda boshqaruv hisobotining tashkiliy tuzilma bilan bog'liqligi Anthony va Govindarajanning boshqaruv nazorati tizimlari konsepsiyasida, shuningdek, Simonsning "nazorat richaglari" yondashuvida asoslangan: hisobot tizimi mas'uliyat taqsimotini aks ettirmasa, u nazorat vositasi bo'la olmaydi. Kaplan va Nortonning muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimi esa moliyaviy ko'rsatkichlarni nomoliyaviy omillar bilan bog'lash zaruratini ko'rsatdi. Nazorat infratuzilmasi jihatidan COSO "Ichki nazorat — integratsiyalashgan ramka" modeli axborot va kommunikatsiyani ichki nazoratning mustaqil komponenti sifatida belgilaydi.

Keltirilgan manbalarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro adabiyotda boshqaruv hisobotining tamoyillari va moliyaviy hisobot bilan aloqasi yetarlicha ishlab chiqilgan, biroq metodologiyani tashkiliy tuzilma va nazorat vositalari bilan yagona modelda birlashtirish masalasi ochiq qolmoqda. Milliy amaliyotda esa boshqaruv hisoboti ko'pincha hisob siyosatining alohida bandi darajasida qolib ketmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Metodologik jihatdan tadqiqotda nazariy umumlashtirish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va modellashtirish usullari qo'llanildi. MHXS talablari, xalqaro boshqaruv hisobi tamoyillari va milliy normativ hujjatlar mazmuni tahlil qilinib, metodologiyaning uchta tarkibiy qatlami ajratildi va ularning o'zaro bog'liqligi sxematik model ko'rinishida ifodalandi.

1 <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>

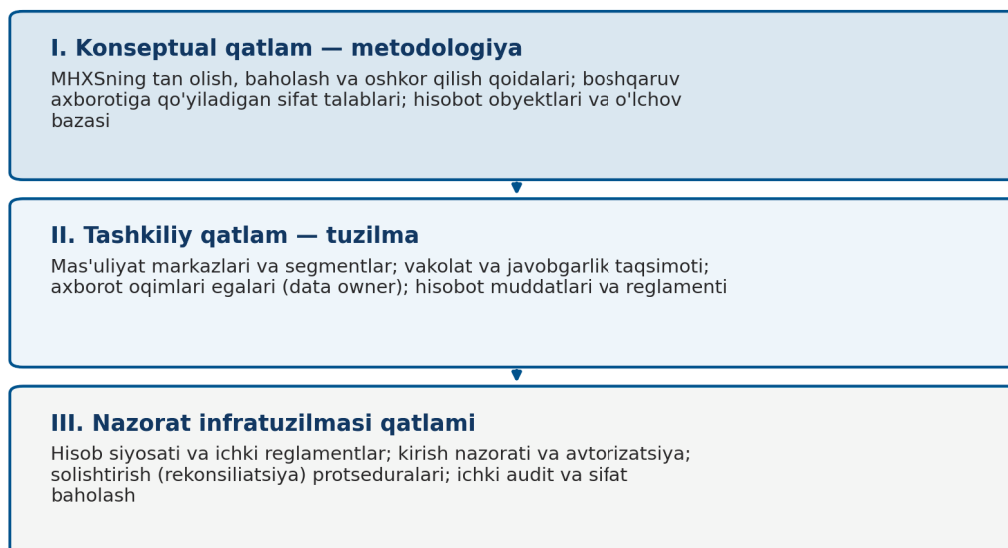
2 <https://lex.uz/docs/-4746047>

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil shuni ko'rsatdiki, MHXS asosida boshqaruv hisoboti metodologiyasi uch qatlamli tizim sifatida shakllanadi: konseptual qatlam o'lchov bazasini, tashkiliy qatlam axborotning kesimlarini, nazorat infratuzilmasi qatlami esa uning ishonchligini ta'minlaydi (1-rasm).

Boshqaruv hisobotini shakllantirishning tashkiliy-metodik modeli

Boshqaruv hisobotini shakllantirishning tashkiliy-metodik modeli

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Konseptual qatlam: MHXS o'lchov bazasi sifatida

Birinchi qatlam boshqaruv hisobotining o'lchov bazasini belgilaydi. MHXS boshqaruv hisobotining shaklini belgilamaydi, biroq daromadni tan olish (IFRS 15), moliyaviy aktivlarni baholash va kutilayotgan yo'qotishlarni hisobga olish (IFRS 9), xaziralarni baholash (IAS 2), ijara majburiyatlarini tan olish (IFRS 16) hamda adolatli qiymatni o'lchash (IFRS 13) bo'yicha yagona qoidalarni beradi. Agar boshqaruv hisoboti ushbu bazadan chetlashsa, ikki tizim o'rtasida solishtirib bo'lmaydigan tafovut yuzaga keladi.

Shu bilan birga, boshqaruv hisoboti moliyaviy hisobotdan uchta jihatda farqlanadi: (1) foydalanuvchi — ichki rahbariyat; (2) davriylik — kunlik, haftalik yoki oylik; (3) kesim — mahsulot, mijoz, jarayon va mas'uliyat markazlari. Ushbu farqlar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan (1-jadval).

1-jadval. Moliyaviy va boshqaruv hisobotining metodologik taqqoslanishi

Mezon	Moliyaviy hisobot	Boshqaruv hisoboti
Foydalanuvchi	Investorlar, kreditorlar, davlat organlari	Rahbariyat, mas'uliyat markazlari boshliqlari
Tartibga solinishi	MHXS va qonunchilik bilan qat'iy belgilangan	Ichki reglamentlar bilan belgilanadi
O'lchov bazasi	MHXS bo'yicha tan olish va baholash	MHXS bazasi + boshqaruv tuzatmalari
Davriylik	Yillik, oraliq (chorak)	Kunlik, haftalik, oylik
Analitik kesim	Yuridik shaxs, operatsion segment (IFRS 8)	Mahsulot, mijoz, jarayon, mas'uliyat markazi
Asosiy talab	To'g'ri tasvirlash va taqqoslanuvchanlik	Dolzarlilik, o'z vaqtidalik, boshqariluvchanlik

Manba: IASB Konseptual asos (2018), IFRS 8 va CIMA/AICPA (2015) asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Tashkiliy qatlam: hisobotning tuzilmaga bog'liqligi

Ikkinchi qatlam metodologiyaning eng ko'p e'tibordan chetda qoladigan qismidir. Boshqaruv hisoboti tashkiliy tuzilmani aks ettirmasa, undagi og'ishlar uchun javobgar shaxsni aniqlash imkonsiz bo'ladi. Shu sababli metodologiya quyidagilarni qamrab olishi lozim: mas'uliyat markazlarining tasnifi (xarajat, daromad, foyda va investitsiya markazlari); har bir ko'rsatkich uchun "boshqariluvchanlik" filtri (controllability) — ya'ni ko'rsatkichga

faqat unga real ta'sir ko'rsata oladigan rahbar javob berishi; axborot oqimlarining egalari va hisobot taqdim etish muddatlari.

Bu qatlam IFRS 8 talablari bilan bevosita bog'lanadi: agar ichki mas'uliyat markazlari tizimi izchil qurilgan bo'lsa, operatsion segmentlarni aniqlash va oshkor qilish ham metodologik jihatdan asoslangan bo'ladi.

Nazorat infratuzilmasi qatlami

Uchinchi qatlam hisobotning ishonchlilikini kafolatlaydi. Unga boshqaruv hisob siyosati, ichki reglamentlar, kirish va avtorizatsiya nazorati, solishtirish (rekonsiliatsiya) protseduralari hamda sifatni baholash va ichki audit mexanizmlari kiradi. COSO modeliga muvofiq, axborot va kommunikatsiya nazorat muhitidan ajratilmagan holda qaraladi: nazorat vositalari zaif bo'lsa, eng mukammal metodologiya ham ishonchsiz hisobot beradi.

Olingan natijalar boshqaruv hisoboti metodologiyasini alohida usullar to'plami emas, balki uch qatlamning o'zaro bog'liqligi sifatida tushunish zarurligini ko'rsatadi. Konseptual qatlam zaif bo'lsa, hisobot moliyaviy hisobot bilan solishtirilmaydi; tashkiliy qatlam zaif bo'lsa, hisobot javobgarlikni aniqlamaydi; nazorat qatlami zaif bo'lsa, hisobotdagi raqamlarga ishonib bo'lmaydi. Demak, metodologiyaning kuchi uning eng zaif qatlamiga teng.

O'zbekiston korxonalari uchun bu yondashuvning amaliy ahamiyati bir necha jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, MHXSga o'tish faqat tashqi hisobot masalasi sifatida emas, balki ichki boshqaruv axborotini qayta qurish imkoniyati sifatida qaralishi lozim. Ikkinchidan, boshqaruv hisoboti kesimlarini mas'uliyat markazlari bilan bog'lash IFRS 8 bo'yicha segment oshkor qilish sifatini ham oshiradi. Uchinchidan, nazorat vositalarini metodologiyaning tarkibiy qismi sifatida belgilash hisobotning tashqi auditga tayyorlik darajasini yaxshilaydi.

Tadqiqotning cheklovi shundaki, taklif etilgan model konseptual xarakterga ega; uning amaliy samaradorligini baholash uchun turli tarmoq korxonalari misolida empirik tadqiqotlar talab etiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot quyidagi xulosaga olib keladi: MHXS asosida boshqaruv hisoboti metodologiyasi konseptual qatlam (o'lchov bazasi va sifat talablari), tashkiliy qatlam (mas'uliyat markazlari va axborot oqimlari) hamda nazorat infratuzilmasi qatlamidan (hisob siyosati, reglamentlar, nazorat vositalari va sifatni baholash) iborat yaxlit tizimdir. MHXS boshqaruv hisobotiga shakl emas, balki yagona o'lchov bazasini beradi; ushbu bazani boshqaruv kesimlariga o'tkazish tashkiliy va nazorat qatlamlari orqali ta'minlanadi.

Amaliy tavsiyalar: (1) boshqaruv hisoboti metodologiyasini korxonaning hisob siyosati tarkibida alohida bo'lim sifatida rasmiylashtirish; (2) har bir boshqaruv ko'rsatkichini mas'uliyat markazi va boshqariluvchanlik mezonini bilan bog'lash; (3) MHXS bo'yicha tuzatishlarni boshqaruv kesimlariga o'tkazish tartibini yagona ichki hujjatda mustahkamlash; (4) boshqaruv hisoboti bo'yicha solishtirish va sifatni baholash protseduralarini ichki nazorat tizimiga kiritish. Ushbu chora-tadbirlar boshqaruv hisobotini xalqaro etalonlarga muvofiq, ishonchli va qiymat yaratuvchi axborot tizimiga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. IASB. *Conceptual Framework for Financial Reporting*. — London: IFRS Foundation, 2018.
2. IFRS 8 "Operating Segments". — London: IFRS Foundation.
3. IAS 1 "Presentation of Financial Statements". — London: IFRS Foundation.
4. IASB. *IFRS Practice Statement 1: Management Commentary*. — London: IFRS Foundation, 2010.
5. CIMA, AICPA. *Global Management Accounting Principles*. — London: CIMA, 2015.
6. COSO. *Internal Control — Integrated Framework*. — New York: AICPA, 2013.
7. Anthony R.N., Govindarajan V. *Management Control Systems*. — New York: McGraw-Hill.
8. Simons R. *Levers of Control*. — Boston: Harvard Business School Press, 1995.
9. Kaplan R.S., Norton D.P. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. — Boston: Harvard Business School Press, 1996.
10. O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 13-apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son³ Qonuni.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son⁴ qarori.

3 <https://lex.uz/ru/docs/-2931253>

4 <https://lex.uz/docs/-4746047>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>